

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele **V. W.**, právně zastoupeného JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem, AK se sídlem Symfonická 1496/9, Praha 5, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 4803/2015-171 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2015 č. j. 35 Co 48/2015-155, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a České republiky - Ministerstva spravedlnosti jako vedlejšího účastníka řízení,

takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 4803/2015-171 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2015 č. j. 35 Co 48/2015-155 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a na přiměřené odškodnění podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.**
- II. Obě rozhodnutí se proto ruší.**

Odůvodnění:

I.

Rekapitulace předchozího řízení a obsahu ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 29. 7. 2016, stěžovatel napadl výše uvedená rozhodnutí, a to pro jejich v rozpor s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právem na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), a právem na odškodnění podle článku 36 odst. 3 Listiny a podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy.
2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a soudního spisu Ústavní soud zjistil, že stěžovatel byl rozsudkem bývalého Nižšího vojenského soudu v Brně, PSP 47, ze dne 7. 1. 1954 sp. zn. T 2/54 uznán vinným trestným činem vyhýbání se služební povinnosti

podle § 270 odst. 1 písm. b) zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon“), protože z náboženských důvodů odepřel vykonávat vojenskou službu. Stěžovatel byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvou a půl roku a současně byla podle § 43 trestního zákona vyslovena ztráta čestných práv občanských a ztráta práv, uvedených v § 44 odst. 2 trestního zákona, na dobu tří let. Rozsudek nabyl právní moci dne 7. 1. 1954. Stěžovatel byl ve vazbě a ve výkonu trestu od 1. 11. 1953 do 9. 5. 1955. Trest se započtením vazby byl tedy vykonán v rozsahu jednoho roku šesti měsíců a devíti dnů.

3. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2003 sp. zn. 15 Tz 67/2003 byl shora uvedený rozsudek z roku 1954 zrušen a stěžovatel byl zproštěn obžaloby podle § 226 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“).

4. Poté, co byl stěžovatel pravomocně zproštěn obžaloby, požádal o odškodnění. Odškodnění bylo provedeno sdělením Vojenského úřadu pro právní zastupování Ministerstva obrany (dále jen VÚPZ) ze dne 28. 11. 2003 č. j. 405- 01538-03-28-10, avšak ne tak, jak žádal stěžovatel. VÚPZ zcela odmítl poskytnout stěžovateli náhradu za nemateriální újmu. Na základě zákona č. 160/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 106/2006“), se stěžovatel dne 26. 5. 2006 znovu obrátil na VÚPZ s žádostí o náhradu za nemateriální újmu. Stěžovatel však byl odmítnut sdělením VÚPZ ze dne 19. 6. 2006 č. j. 405-01538-03-53-10. Poté se stěžovatel obrátil na VÚPZ dne 8. 8. 2006 s poukazem na náleznost Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2006 sp. zn. I. ÚS 85/04 ve věci Josefa Choděry. Znovu byl odmítnut, tentokrát sdělením VÚPZ ze dne 27. 9. 2006 č. j. 405-01538-03-56-10.

5. Stěžovatel proto podal ve věci dne 11. 10. 2006 žalobu na Českou republiku - Ministerstvo spravedlnosti, v níž žádal zaplacení částky 900 000 Kč. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 11. 2009 č. j. 14 C 281/2006-35 byla žaloba zamítnuta. Proti rozsudku podal stěžovatel odvolání. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 26. 10. 2010 č. j. 35 Co 373/2010-60 byl rozsudek soudu prvního stupně potvrzen. Stěžovatel podal dovolání a rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011 č. j. 30 Cdo 1384/2011-74 bylo dovolání zamítnuto. Poté podal stěžovatel ústavní stížnost. Nálezem Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2012 sp. zn. I. ÚS 3438/11 byl rozsudek Nejvyššího soudu zrušen, a to pro porušení ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny. Dalším rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2013 č. j. 30 Cdo 1770/2012-103 byl zrušen jak rozsudek Městského soudu v Praze, tak i rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 a věc byla vrácena k novému projednání soudu prvního stupně. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 18. 6. 2014 č. j. 14 C 281/2006-129 bylo rozhodnuto, že Česká republika - Ministerstvo spravedlnosti má stěžovateli zaplatit náhradu nemateriální újmy ve výši 900 000 Kč a náhradu nákladů řízení. Soud konstatoval, že vzhledem k tomu, že šlo o nezákonný zásah do svobody stěžovatele, jeví se částka jím požadovaná jako přiměřená.

6. Proti tomuto rozhodnutí podala Česká republika - Ministerstvo spravedlnosti odvolání a na jeho základě byl rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 7. 4. 2015 č. j. 35 Co 48/2015-155 napadený rozsudek změněn tak, že se konstatuje, že „*trestním stíháním žalobce, jeho odsouzením a výkonem trestu bylo porušeno právo žalobce na svobodné přesvědčení, názor a jeho projev, právo na spravedlivý proces a v konečném důsledku jeho uvězněním a výkonem trestu právo na svobodný život a osobní bezpečnost*“. Žaloba na zaplacení částky 900 000 Kč byla zamítnuta. Nově bylo rozhodnuto i o nákladech řízení. Odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně shledal (s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2012 sp. zn. 30 Cdo 2813/2011), že okolnosti odvíjející se od uplatnění nároku vedou soud k závěru, že stěžovateli lze vyhovět pouze formou morálního zadostiučinění.

7. Proti rozsudku odvolacího soudu podal stěžovatel dovolání, které bylo odmítnuto usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2016 č. j. 30 Cdo 4803/2015-171 jako nepřípustné. Odvolací soud podle odůvodnění usnesení shledal jako dostatečnou satisfakci pouhým konstatováním porušení práva a postupoval tak v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu (např. rozsudek ze dne 20. 10. 2011 sp. 30 Cdo 401 2010, rozsudek ze dne 17. 1. 2013 sp. zn. 30 Cdo 2174/ 2012 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016 sp. zn. 30 Cdo 4831/2015). Nejvyšší soud neshledal důvod uvedenou otázku posoudit jinak.

8. V ústavní stížnosti stěžovatel uvedl, že skutková podstata případu je nesporná a sporným zůstalo pouze to, zda stěžovateli náleží za více jak 18 měsíců nezákonného věznění náhrada nemateriální újmy pouze formou konstatování porušení jeho práv, anebo zda má právo na finanční náhradu. Stěžovatel v rámci své ústavněprávní argumentace rovněž odkázal na výrok II. sjednocujícího stanoviska Ústavního soudu ze dne 25. 11. 2014 sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14, kde je mimo jiné k čl. 5 odst. 5 Úmluvy uvedeno, že se má aplikovat na ty, kteří podali v obdobných věcech žalobu před uveřejněním stanoviska. A to je případ i stěžovatele. Dále odkázal na další relevantní rozhodnutí Ústavního soudu (sp. zn. I. ÚS 3439/11, IV. ÚS 662/12, IV. ÚS 500/13, IV. ÚS 644/13 a IV. ÚS 2265/13).

9. Stěžovatel v ústavní stížnosti poukazuje na to, že řadě osob v obdobném právním postavení náhrada nemateriální újmy byla soudními rozsudky pravomocně přiznána a byla vyplacena.

II.

Vyjádření účastníků řízení

10. K obsahu ústavní stížnosti se na žádost Ústavního soudu vyjádřili účastníci řízení.

11. Nejvyšší soud v podrobném vyjádření k věci provedl kritický rozbor judikatury Ústavního soudu v otázkách odškodňování nemajetkové újmy. Dle jeho názoru již v napadeném usnesení vysvětlil, že na případ stěžovatele nedopadají závěry nálezů Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 819/15 a sp. zn. I. ÚS 723/15 - stěžovatelům, jejichž případy posuzoval Ústavní soud v těchto nálezech, bylo již zadostiučinění přiznáno, případně i vyplaceno, a hrozilo tudíž, že by je byli nuceni vracet (třeba i po delší době a ač je již spotřebovali). Stěžovatel opírá názor o porušení svých ústavně zaručených práv o nálezy sp. zn. III. ÚS 1856/13, IV. ÚS 2183/13, I. ÚS 3451/13 a IV. ÚS 856/15, na

keré v ústavní stížnosti odkazuje. Ty se však zabývají otázkou, zda lze na případ stěžovatele a dalších podobně poškozených osob aplikovat článek 5 odst. 5 Úmluvy a zda vůbec stěžovateli a podobně poškozeným poskytnout zadostiučinění. O této otázce již v nyní posuzovaném případě není sporu - stěžovateli se zadostiučinění dostalo již v řízení před odvolacím soudem, který konstatoval porušení jeho práva. Stěžovatel sporuje pouze formu poskytnutého zadostiučinění, tou se však nálezy Ústavního soudu, na které odkazuje v ústavní stížnosti, nezabývají. Ústavní soud tak posouzení formy a výše zadostiučinění svěřuje obecným soudům, které mají zvážit všechny okolnosti každého jednotlivého případu. K charakteru nároku stěžovatele Nejvyšší soud připomíná, že se jedná o nárok založený výhradně rozhodovací praxí Ústavního soudu, který nemá žádnou oporu v pozitivním právu.

12. Městský soud v Praze ve svém vyjádření uvedl, že si není vědom toho, že by svým rozhodnutím nebo postupem, který jeho vydání předcházel, jakýmkoli způsobem porušil práva stěžovatele chráněná Ústavou a Listinou. Stěžovatel své námitky uplatnil již v řízení před obecnými soudy a ty se s nimi v odůvodněních svých rozhodnutí vypořádaly. Odvolací soud odkazuje na odůvodnění svého ústavní stížností napadeného rozsudku; při rozhodování vycházel z ustálené judikatury Nejvyššího soudu, jak konstatoval ve svém usnesení i dovolací soud. Pokud stěžovatel argumentuje „pozdějšími“ nálezy Ústavního soudu, týkajícími se obdobné právní materie, argumentoval tak i v dovolacím řízení a dovolací soud se s touto argumentací vypořádal.

13. Vedlejší účastník řízení se k věci nevyjádřil.

14. Stěžovatel v replice na shora uvedená vyjádření obecných soudů zopakoval podstatu argumentace ze své ústavní stížnosti a doplnil ji o odkazy na několik nálezů Ústavního soudu a též na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž má finanční odškodnění nevinně vězněných osob složky: 1. náhradu materiální újmy, 2. náhradu nemateriální újmy a 3. náhradu nákladů právního zastoupení (srov. rozsudek ze dne 29. 5. 1997 ve věci *Tsirlis a Kouloumpas v. Řecko*). V zásadě není žádný důvod, aby stěžovateli byla přiznána 1. a 3. složka a 2. mu byla odepřena. Ve své argumentaci stěžovatel odkázal rovněž na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 819/15, z něž vyplývá právo stěžovatele na finanční náhradu nemateriální újmy. Závěrem uvedl, že na svém návrhu na zrušení rozhodnutí Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze trvá.

III.

Procesní podmínky řízení

15. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

Právní posouzení

16. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti a vyjádření účastníků řízení, jakož i obsahu napadených rozhodnutí, dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a 91 odst. 1 Ústavy); není proto povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutím v něm vydaným nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody účastníka tohoto řízení, a zda řízení lze jako celek pokládat za spravedlivé. Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

18. Jak plyne z výše uvedených skutečností, v řízení před obecnými soudy nebyla spornou otázka, zda na stěžovatele aplikovat článek 5 odst. 5 Úmluvy a zda vůbec stěžovateli poskytnout zadostiučinění - stěžovateli se zadostiučinění dostalo již v řízení před soudem prvního stupně, který mu přiznal zadostiučinění v penězích, jakož i v řízení před odvolacím soudem, který konstatoval porušení jeho práva. Stěžovatel tedy rozporuje pouze formu poskytnutého zadostiučinění. V projednávané věci je pak klíčovou otázkou, zda v případě stěžovatele, kdy nemajetková újma byla způsobena v důsledku zmíněného nezákonného odsouzení, resp. zbavení osobní svobody, postačí pouhé konstatování porušení práva ve výroku rozsudku, či zda je spravedlivé, aby mu bylo poskytnuto rovněž přiměřené zadostiučinění v penězích.

19. Ačkoli otázka aplikace čl. 5 odst. 5 Úmluvy na případy náhrady nemajetkové újmy, která vznikla před závazností Úmluvy pro Českou republiku, byla v daném řízení posouzena v souladu s judikaturou Ústavního soudu, Ústavní soud považuje za nezbytné některé zásadní teze této judikatury zopakovat i v tomto řízení. Uvedenou problematikou se Ústavní soud v minulosti zabýval již mnohokrát [viz např. nálezy ze dne 23. 5. 2012 sp. zn. I. ÚS 3438/11 (N 111/65 SbNU 497), ze dne 4. 3. 2013 sp. zn. IV. ÚS 3439/11 (N 37/68 SbNU 379), ze dne 30. 5. 2013 sp. zn. II. ÚS 4877/12 (N 98/69 SbNU 655), ze dne 5. 11. 2013 sp. zn. IV. ÚS 500/13 (N 180/71 SbNU 163), ze dne 24. 4. 2014 sp. zn. IV. ÚS 644/13 (N 66/73 SbNU 241), ze dne 24. 4. 2014 sp. zn. IV. ÚS 2265/13 (všechny dostupné na <http://nalus.usoud.cz>)].

20. Důležitým pro posouzení věci je stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14 (č. 297/2014 Sb.), z něhož vyplynuly následující závěry:

I. Nárok na náhradu nemateriální újmy podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy vzniká za předpokladu, že k zásahu státu do osobní svobody dotčené osoby došlo, resp. tento zásah byl ukončen až poté, co se tato mezinárodní úmluva stala pro Českou republiku závaznou (tj. od 18. 3. 1992); okamžik účasti této osoby na rehabilitaci není z tohoto hlediska relevantní.

II. Tento právní názor se neuplatní u případů, kdy žaloba na zaplacení zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu byla podána ještě před přijetím tohoto stanoviska.

21. Z uvedených závěrů stanoviska je zřejmé, že prvním výrokem Ústavní soud uznal, že jeho dosavadní výklad čl. 5 odst. 5 Úmluvy, uplatňovaný některými senáty, byl chybný, a nově poskytl ve stanovisku výklad správný. Druhým výrokem se zaměřil na žadatele, kteří - inspirováni dřívějším chybným výkladem - požádali o přiměřené zadostiučinění, a ve vztahu k nim založil fikci, že k dosud podaným žádostem je třeba přistupovat tak, jako by onen původní výklad byl správný, neboť právě na tomto předpokladu bylo založeno jejich legitimní očekávání, že i jim bude poskytnuto přiměřené zadostiučinění stejně jako jiným osobám v obdobné situaci.

22. I po přijetí uvedeného stanoviska pléna Ústavního soudu tedy platí, že ve shodě s předchozí judikaturou se postupuje vůči těm žalobcům, jejichž žaloba na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu byla podána ještě před přijetím tohoto stanoviska, což je i případ stěžovatele.

23. Jak vyplývá i z judikatury Ústavního soudu, při rozhodování o výši náhrady za nemajetkovou újmu obecné soudy vezmou v úvahu specifika dané věci, jež plynou z důvodů obsažených v citovaném stanovisku pléna Ústavního soudu, především v jeho bodech 31 až 35. Přihlédnou tedy k tomu, že o navrhovaném odškodnění nemateriální újmy za déletrvající omezení osobní svobody stěžovatele v důsledku nezákonného rozhodnutí budou rozhodovat za situace, kdy v jiných právně srovnatelných případech již bylo navrhovatelům vyhověno. Odklon v jejich neprospěch (včetně nynějšího stěžovatele) by byl zjevně nespravedlivý a vytvářel by tím další nerovnost a křivdu v rámci této skupiny osob, které se nacházely ve srovnatelné právní situaci, řádně se domáhaly svých práv, nicméně jen některé z nich měly to "štěstí", že jim zadostiučinění v penězích bylo přiznáno (viz náleží Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016 sp. zn. II. ÚS 823/15- dosud nepublikován v SbNU).

24. Obdobně Ústavní soud argumentoval již např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 819/15 ze dne 15. 4. 2015 (N 81/77 SbNU 177), na nějž stěžovatel v ústavní stížnosti rovněž odkázal, když uvedl, že *"nároky jednotlivců, kteří v době nesvobody odmítli z důvodu náboženského či obdobného přesvědčení nastoupit vojenskou službu, a byli proto v době nesvobody nespravedlivě odsouzeni a uvězněni, které byly vzneseny před vydáním stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (297/2014 Sb.), je třeba brát stejně vážně jako ty, které byly před vydáním stanoviska i rozhodnuty, a to i z hlediska výše odškodnění. Je proto namístě těm jednotlivcům, kteří své nároky uplatnili před vydáním citovaného stanoviska, přiznat i přiměřené zadostiučinění v penězích, a to ve výši odpovídající situaci, v níž by se na jejich nespravedlivé věznění v době nesvobody skutečně vztahoval článek 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Ani zákonodárce, a tím méně pak soudy, totiž nemohou odškodnit všechna příkoří, která vznikla v době nesvobody. Ovšem tam, kde již soudní rozhodnutí, byť byla založena na nesprávném výkladu vnitrostátního práva či mezinárodní úmluvy, založila legitimní očekávání poškozených, že právě jim učiněné křivdy se stát rozhodl odškodnit, nemohou soudy tato legitimní očekávání zklamat ve vztahu k poškozeným, kteří své nároky uplatnili dříve, než Ústavní soud uznal chybnost svého dosavadního výkladu."*

25. Skutkově i právně shodnou problematikou, kdy se jiný stěžovatel domáhal žalobou nahrazení nemateriální újmy v souvislosti s nezákonným vězněním v době nesvobody, a

kdy byla jeho žaloba i odvolání zamítnuty a k dovolání stěžovatele bylo sice Nejvyšším soudem konstatováno porušení jeho práv v důsledku nezákonného věznění, ale nárok na zaplacení přiměřeného zadostiučinění byl zamítnut, se Ústavní soud zabýval také v nálezu sp. zn. IV. ÚS 856/15 ze dne 7. 6. 2016 (dosud nepublikován v SbNU), v němž shledal, že „*obecné soudy v napadených rozhodnutích nepostupovaly v souladu s právním názorem Ústavního soudu plynoucím z dosavadní judikatury a dopustily se porušení základních práv stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy, na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na přiměřené odškodnění podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy.*“

26. Protože v nyní projednávané věci Ústavní soud neshledal žádný relevantní důvod, aby se od právního názoru, obsaženého i v posledně citovaném nálezu, jakkoliv odchýloval, shodně se závěry v něm vyslovenými konstatuje, že obecné soudy v napadených rozhodnutích nepostupovaly v souladu s právním názorem Ústavního soudu plynoucím z jeho dosavadní judikatury, čímž porušily základní právo stěžovatele na spravedlivý proces, zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny a na přiměřené odškodnění dle čl. 5 odst. 5 Úmluvy.

27. Ze shora vyložených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí Nejvyššího soudu i Městského soudu v Praze podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 5. září 2017

Jiří Zemánek
předseda senátu